נמר של עיר

הסיפור העצוב שלא ייאמן על חייו וכתיבתו

של הסופר־עיתונאי גבריאל גארסיה (״גאביסו״) מארקס,

שנולד בארקטה (״מקונדו״), קולומביה - וזכה החודש בפרס־נובל

פתיח

דבר־מה מעודד מתרחש בשנתיים האחרונות בחברי־השופטים של האקדמיה השוודית, הבוחר את חתני פרס־נובל לספרות. אחרי הסופר הישיש ממוצא יהודי־בולגרי, הכותב בגרמנית, **אליאס קאנטי**, שזכה אשתקד בפרס, יוענק הפרס השנה לסופר הקולומבי **גבריאל גארסיה מארקס** (מתחרז עם שעטנז).

בשנה שעברה הוענק הפרס לסופר שהתגלותו היתה בין שתי מילחמות־העולם, סופר שזכה לתהילת עולם בסיפורו סנוורים, שנושאו הוא ההתבהמות של התרבות האירופית, תהליך שהגיע לשיאו בשריפת ספרים. השנה יוענק הפרס לסופר שהוא הנציג המעולה ביותר של העולם השלישי, המתאר את עולם הזוועות האבסורדי של דרום־אמריקה, אותו עולם הנראה לעיתים כעולם סוריאליסטי, מדהים ומזעזע.

קו חדש זה של אנשי האקדמיה השוודית מעיד על קול חדש, הולך וגובר, של התייחסות ישירה למצוקת האדם ברבע האחרון של המאה העשרים. לעומת נוסחת פרסי נובל של שנות החמישים, שישים ו־שבעים —שהתמקדה באותו איזון עדין נוסח המילחמה הקרה, של הענקת הפרס לסירגין, בין מיזרח ומערב — יש במגמה החדשה של חברי האקדמה משום הכרזת־תגר גלוייה על ניצני הלאומנות החדשה הפושה בעולם, על התגברות הימין, על פריקת עול־

ממציא־דינאמיט — נובל
הכרזת־תגר

הערכים והציניות המשתלטים בהדרגה על העולם.

מדור זה מוקדש כולו לסיפור העצוב שלא ייאמן, על חייו וכתיבתו של הסופר־עיתונאי גבריאל גארסיה גאביטו מארקס, שנולד בארקטה („מקונדו״), קולומביה — וזכה החודש בפרס נובל.

סיפורו של

מוות צפוי

לפני שלושים ואחת שנה, בבוקר גשום בצפון־מערבה של קולומביה, בעיירה סוקר, נרצח סטודנט בן 22 בידי שני אחים, ש־שיפוהו במאצ׳סטות, שכן לדעתם הוא חילל את כבוד אחותם. בין ידידיו המבו־עתים של הסטודנט היה עיתונאי צעיר, ש־שמו גבריאל גארסיה מארקס.

בשנה שעברה יצא־לאור בעת ובעונה אחת במאדריד, בבואנוס־איירס, במקסיקו־סיטי ובבוגוטה הרומן החדש של מארקס, מבוסס על רצח ידידו הסטודנט, תחת ה־כותרת כרוניקה על מוות צפוי. **מהדורות הספר אזלו כלחמניות טריות, בעיקר ב־קולומביה, מכורתו של הסופר. אלא ש־** מארקס, נמוך הקומה והמשופם, נבצר ממנו להיות בארצו, שממנה נמלט כמה חודשים קודם לכן להוואנה בירת קובה.

כאשר שאל השליט הסובייטי **יוסף סטאלין**, את עמיתו האמריקאי **פרנ־קלין דילנו רוזוולט** „כמה דיוויזיות יש לאפיפיור ?״ בוודאי שלא התכוון לשאול: כמה דוויזיות יש לאות־הכתובה. גבריאל גארסיה מארקס, שהוא כיום הסופר הנערץ ביותר בתת־היבשת הדרום־אמריקאית, מייצג את התשובה על הדוויזיות שיש בדרום־אמריקה לאות־הכתובה. הראייה: בריחתו ממולדתו, מחשש למותו הצפוי לו מיד הגנרלים המושכים בחוטים של הפוליטיקה הקולומבית.

ספר קשור

בעניבה

כפר הולדתו של מארקס הוא ארקטה, המופיע בספרו כ„מקונדו״ (שם שאול מאחד המטעים בסביבה). גבריאל גארסיה מארקס, או גאביטו, כפי שקוראים לו תו־שבי המקום? דרך־חיבה, נולד ב־6 במארס 1928. **גבריאל איליהו גארסיה**, אביו של מארקס, היה טלגרפן בארקטה, בת־קופה שבה התפשטו מטעי הבננות בחוף האטלנטי של קולומביה. חברת יונייטד פרוט האמריקאית, המשעבד הקאפיטליסטי של דרום־אמריקה, קנתה אדמות רבות ב־ארקטה.

על הוריו סיפר מארקס: „זמן קצר לאחר שהגיע לכפר, החל אבי מחזר אחרי אמי, לוראיה קבראגה, כתי של הקולונל מארקס ארנואראן שנלחם ב׳מערכת אלף הימים׳ — מלחמת־אזרחים נוראה, שנמשכה מ־1899 עד 1902. כשהתחתנו, למרות רצונם של סבי יסבתי, השתקע בריהאצ׳ה. אך אני נולדתי בארקטה. זמן קצר לאחר לידתי עקרו שוב. אני הישב שעמדו לפתוח חנות בבראנקוייה. אותי הפקידו בידי סבי וסבתי...״ והוא גודל בבית הגדול, שהטביע חותם עז ביצירתו. על הבית כתב: „הבתים מופיעים רק בכתים נדי־לים... „בבית נפטרה דודתי, „משום כך אי־אפשר היה להתהלך בבית בלילות. היו בו יותר מתים מאשר חיים...״

בגיל 13 או 14 נסע מארקס לבוגוטה, בתיקווה להשיג שם מילגה ללימודים. הוא התקבל לבית־ספר בעיירה סיפאקירה. ב־שנת 1946 יצא משם עם תעודת־בגרות וגרשם לפקולטה למשפטים בבוגוטה: **„הייתי מעדיף ללמד אדריכלות, מכוונאות, לא חשוב מה, אך זה היה המקצוע היחידי שאיפשר לי להיות חופשי בשעות אחר־הצהריים, כדי להשתכר למחייתי.״**

באוניברסיטה פגש את **קאמיליו טורס**, מהפכן קולומביאני נודע, שנהרג ב־1966 בהתנגשות עם הצבא. בשנת 1947 כתב מארקס את סיפורו הראשון הכניעה השלי־שית, **כקריאת־תגר נגד הסופר אדוארדו קאלאמיה בורדה**, שטען, כי לדור הצעיר אין כישרון־כתיבה. בורדה הודה בטעותו והדפיס סיפור זה בעיתון אל־אספקטאדור. עד 1952 פירסם מארקס עוד 10 סיפורים.

ב־1950 החל מארקס לעבוד כעיתונאי בבראנקיה. הוא התגורר בבית־בושת ב־שם גורד השחקים, שבו שקד גם על כתי־בת ספרו הדרום של הבננה: **„אין טוב לסיפר מאשר לגור בבית־זונות. בבוקר שקט שם ואפשר לעבוד. בערב — זו ה־אווירה האידיאלית להתבדר.״**

ביולי 1955 נשלח העיתונאי מארקס ל־ז׳נבה, מטעם העיתון אל־אספקטאדור לסקר את ועידת ארבעת־הגדוליים שנערכה שם: **„אמרתי לארמתי מרפרם שאחזור תוך שבועיים, ונשארתי באירופה שלוש שנים. מאחר שלא דיברתי שום שפה זרה, ניסיתי לתרגם את הכתוב בעיתונים. ב־קולומביה למדתי להמציא מארעות כשלא קרה דבר. היתי שולח לעיתון כתריצות את המברק היומי שלי, האמור לספר את הוויעדה...״**

בדרכו מז׳נבה לקולומביה עבר מארקס דרך פאריס, שם פגש רבים מגולי אמריקה הלאטינית, ביניהם המשורר הקובני הנודע **ניקולס גיליאן**. על תקופה זו, מספר מארקס: **„בבי בוקר, בשעה חמש,** היה **גיליאן מתעורר, פותח את חלונו ומזעק** את החדשות האחרונות. כוקר אחד הוא צעק ׳האיש נפל !׳ כל החלונות נפתחו. הארגנטינים חשבו שהוא מתכוון לפרון. הפרואנים חשבו שהטונה לאדריה, הונ־צואלים — לפרס חימנס, ואחתו — לרי־האס פיגייה. היה זה פרון, אם אינני טועה. זאו חזרתו לישון.״ את תקופת שהותו ב־מלון הגולים מדרום־אמריקה בפאריס תי־אר מארקס בביטוי „ייסורים זהובים.״ העי־תון אל־אספקטאדור נסגר: **„המרתי את כרטיס הטיסה שלי למזמינים, הנסמתי איתם בכניסה בארון־הלילה שליד מיטתי והרגשתי שאני יכול סוף־סוף להגשים את חלום־חיי. לכתוב באין מפריע.״**

כך נכתב בפאריס הסיפור אין מי שיכתוב לקולונל. את ההשראה לספר שאב מסבו, שבילה את ימי זיקנותו בהמתנה לגימלה הצבאית שלו. ידידו של מארקס, האדריכל **הרנאן וייקו** שהגיע לפאריס, סיפר כיצד בא לשם בעיצומו של חורף, מצא את מארקס יושב ליד מכונת־הכתיבה, בחדר לא־מוסק וכותב בכפפות, בכובע ובמעיל.

ואז החלה ההצלחה להאיר פניה למארקס. סיפורו הזרים של הבננה נדפס ב־30 אלף עותקים. מארקס התחיל לכתוב את הרומאן השעה הרעה, שקיבל מאוחר יותר, ב־1961, את פרס אסו, הפרס־הספרותי הגדול של קולומביה. ב־1958 נסע מארקס לקראקאס. ידידיו בני ונצואלה מן הרובע הלאטיני בפאריס, סופרים, ציירים וזמרים — שבו לארצם לעשות מהפיכה. מארקס החליט ל־לכת בעיקבותיהם.

על שיבתו לתת־יבשת כתב מארקס: **„לאירופה הגעתי עם שתי מזוודות. כש־נתתי בקראקאס, היו לי זוג מכנסי ג׳ינס, חולצת ניילון אחת שכיבסתי מדי ערב ו־תיק ששמרתי בו את כתבי־היד שלי, מ־גולגל וקשור בעניבה. קפצתי לבראנקייה להתחתן, וחזרתי לקראקס עם אשתי, מרסדס. כשהיידה את הדירה, נתקלה ב־עניבה והבחינה בכתב־היד. ׳מה עישים בזה ?׳ שאלה. ׳משליכים את זה ?׳ ׳אם את רוצה׳ אמרתי לה. ׳זה רומאן חצי־השבות׳. היא החזירה אותו לתיק.״**

מארקס ומרסדס נסעו לניו־יורק ומשם למכסיקו. יום אחד שאל אותו חבר, מדוע אינו מציג מועמדותו לפרס אסו. **„אין לי מה לשלוח להם,״** השיב מארקס. **„והכבר הזה שקשור בעניבה ?״** שאלה מרסדס. מארקס. משכח על קיום כתב־היד, מסר אותו לחברו, שנטלו לבוגוטה. את הפרס, בן שלושת אלפים דולר, קיבל מארקס ב־יום שבו נולד בכורו, גונזאלו. הוא שילם לבית־החולים וקנה לעצמו מכונית: **„לא נותרה לי פרוטה, אבל היו לי כן ומכונית.״**

פגישה עם

המינגוויי

לפני כשנה פירסם מארקס ספק־רשימה ספק־סיפור על פגישתו בסופר האמריקאי **ארנסט המינגוויי** ברחוב בפאריס, ב־1957. על פגישה זו כתב: **„באתי זמן רב כיום, ולא הייתי בטוח בספרדית לי־תמי־השוורים שלו. יחד עם זאת, לא חצצ־תי לפגום בהתע מתש זה. בדומה לסרין בג׳ונגל הנחתי ידי על הפה, וצעקתי מ־מרדכה אחת לאחרת: ״מאאאספרו !״ (רכ־אמן). המינגוויי עצר מלכת במדרכה מנגד, הכתובב, הניף את ידו וצעק לעומתי בקסטיליאנית בעלת קול מאוד ילדותי: „אדיוס, אמיגו !״ וזו הפעם היחידה בה ראיתי אותו...״**

בהמשך מאמרו/סיפורו/ביקורתו מפענח מארקס את ההשפעה של המינגוויי וויליאם פוקנר על כתיבתו. את המאמר הוא מסיים בתיאור: **„לפני כמה שנים נכנסתי עם פידל קאסטרו למכוניתו — קאסטרו הידוע בקורא סיפרות נלהב — על המשך מצאתי**

סופר המינגוויי
אדיוס, אמיגו !

ספרון עם כריכת עור אדום. זה ספר של הרב־אמן המינגוויי אמר לי קאסטרו. ב־אמת, המינגוויי מצוי היכן שאפשר לצפות למצוא אותו — עשרים שנה לאחר מיתו, בדומה לתובתו באותו בוקר של חודש מאי, כאשר השיב לי: ׳אדיוס, אמיגו !׳ מהעבר השני של בולבאר פתט מישל.״

שלח לי משהו

לקרוא

גילגולי הספר השעה הרעה לא תמו עם זכייתו בפרס אסו. זמן קצר אחרי קבלת הפרס, טילפן למארקס שגריר קולומביה ב־מכסיקו והודיע לו, כי נשיא האקדמיה, האב **פדיקם רסטרפאו**, מבקש שישמיט מהטכסט שתי מילים הפוגעות ברגשות הקוראים: **„אמצעי־מניעה״** ו**„לאונן.״** מארקס השיב: **„לא בא בחשבון.״** ואחרי ויכוח ארוך הודיע לשגריר: **„אני מסכים שתשמיט מילה אחת. את זו שתיכחר בה.״** כשיצא הרומאן־לאור, התברר כי שתי ה־מילים נמחקו, ועוד רבות אחרות.

במשך כל אותו זמן לא חדל מארקס לכתוב סיפורים. כל סיפור שסיים היה זורק לתוך המיזודה. יום אחד קיבל מיכ־תב מבן־ארצו, **אלוארו מוטים**, שישב אז בכלא במכסיקו: **„שלח לי משהו לי־קרוא.״** מארקס הוציא את הסיפורים מה־מיזודה ושלחם אליו. מוטים הציע אותם לאוניברסיטה בוגוטה־קרוז וזו הוציאה או־תם לאור ב־1962, בלא הצלחה גדולה